

УДК.657.432

В.О. ЧЕРЕПАНОВА, к.е.н., доц., НТУ «ХПІ», Харків

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

Розглянуто понятійно-категоріальний апарат, показники та інструменти підвищення енергетичної ефективності економіки країни в умовах ринкової економіки

A concept-category vehicle, indexes and instruments of increase of power efficiency of economy of country, is considered in the conditions of market economy

Ключові слова: енергоефективність, енергоінтенсивність, енергомісткість, державна політика, паливно-енергетичний комплекс (ПЕК), комерційне ціноутворення, тарифоутворення, альтернативні джерела енергії, первинні джерела енергії

Вступ. Економічний розвиток країни прямо пропорційно залежить від енергоефективності суспільної життєдіяльності. Сьогодні уся світова спільнота переймається питаннями підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, зниження залежності економіки країн від постачальників енергоносіїв.

Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) України – це один з найважливіших суб'єктів господарювання. Низька ефективність його діяльності призвела до того, що в Україні енергомісткість постійно зростає та в 2–3 рази перевищує цей показник у розвинутих країн світу. Сьогодні ПЕК має зношеність виробничих фондів понад 60%, а відношення річних інвестицій в розвиток ПЕК к вартості його виробничих фондів складає 1% (при нормі 4–5%), що не дозволяє компенсувати навіть зменшення виробничих потужностей. Що є причиною такого стану у галузі?

У теперішній час ПЕК знаходиться на етапі становлення ринкових відносин, але цей процес здійснюється повільно, з низькою результативністю. Така ситуація виникла під впливом таких чинників: 1) недостатності власних паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) і високої вартості їхньої закупівлі в інших країнах; 2) використання високо витратних технологій виробництва продукції та великі технологічні втрати палива та енергії, у тому числі електричної (ТВЕ), що пов'язані з наявністю застарілого устаткування та крадіжками; 3) використання недосконалої системи державного регулювання ціноутворенням і розподілом грошових коштів між енергопостачальними підприємствами і підприємствами, що генерують енергію, через розподільні рахунки;

4) несвоєчасна і неповна оплата за отримані паливно-енергетичні ресурси з боку кінцевих споживачів, у тому числі бюджетних організацій тощо.

Програма діяльності Уряду України визначає, що одним з його стратегічних завдань є глибокі, якісні перетворення в енергетичному секторі з метою підвищення енергоефективності економіки країни. Усе це зумовило необхідність розробки наукових підходів до визначення сутності та показників енергоефективності діяльності ПЕК в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Постановка задачі. Проблемі ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів в Україні та за її межами присвячено багато наукових та практичних праць, фахівців у галузі державного управління та енергетики, зокрема: електроенергетики, енергозбереження, стратегічного управління, політичного аналізу тощо. Автором даної статті опрацьовано наукові доробки відомих вчених з теорії державного управління, а саме: В. Авер'янова, О. Амосова, Г. Атаманчука, В. Бакуменка, В. Князева, Н. Нижник, Г. Одінцової, О. Суходолі [6,7], В. Цветкова, Ю. Куля, В. Яцуби та ін. У процесі дослідження було узагальнено розробки вітчизняних енергетиків: П. Амброзевича, О. Вітер, В. Головка, В. Зухвалого, С. Єрмілова, О. Кільницького, В. Котка, М. Кулика, В. Лушкіна, А. Праховника, Ю. Продана [4], Б. Стогнія, А. Шидловського, Я. Шпака [8] та ін.

Незважаючи на вагомий внесок цих авторів, залишаються проблеми, що вимагають негайного вирішення, у тому числі: в галузі державного управління з питань становлення ринкових відносин між підприємствами галузі, а також підготовки України до вступу в Європейський Союз. Існуюча складна ситуація в енергопостачанні країни вимагає розробки такої енергетичної політики, яка б дозволила зупинити поглиблення кризових явищ у ПЕК, забезпечити енергетичну безпеку України на етапі переходу до стійкого розвитку економіки, визначити основні орієнтири формування завдань і рішень щодо управління та реформування ПЕК.

Методологія. Всесвітня Енергетична Рада (ВЕР) разом з компанією ADEME проводила аналітичне дослідження енергоефективності країн світу у двох напрямках – аналіз сучасних тенденцій в енергоефективності в окремих країнах та регіонах на макрорівні та на промисловому рівні, а також опис та оцінка заходів з енергоефективності у низці країн з різних частин світу.

У термінах економіки поняття «енергоефективність» охоплює всі зміни, які призводять до зниження кількості енергії, необхідної для виробництва одиниці продукції (наприклад, кількості енергії, необхідної для виробництва одиниці ВВП або доданої вартості), або для забезпечення потреб на енергоносії для заданого рівня

комфорту. Тому енергоефективність асоціюється з економічною ефективністю та включає технологічні, поведінкові та економічні зміни. Підвищення енергоефективності пов'язане зі зниженням витрат енергії для надання певних послуг (опалення, освітлення та ін.), або рівня діяльності. Таке зниження енергоспоживання не обов'язково пов'язане з технологічними змінами, оскільки може впливати з ліпшої організації і управління, або вдосконалення економічної ефективності функціонування галузі (наприклад, загального підвищення продуктивності) [2].

Отже, поняття енергоефективності доцільно використовувати у двох ракурсах – це технологічна ефективність, яка показує екстенсивне збільшення або інтенсивне зниження споживання первинних джерел палива й енергії, та економічна ефективність, що свідчить про збільшення доходності діяльності галузей економіки країни або регіону від зниження витрат на енергоносії.

Доцільно підкреслити, що політика енергоефективності є економічно виправданою, якщо макроекономічні вигоди від підвищення енергоефективності переважають усі витрати платників податків.

В аналізі, що проведено ВЕР разом з компанією ADEME, визначається що показники енергоефективності впливають на рішення у трьох напрямках – загальнодержавні, галузеві та міжгалузеві[2]. На наш погляд, політичні рішення та механізми їх реалізації в Україні повинні стосуватися усіх рівнів управління – загальнодержавного, регіонального та галузевого й споживчого (рівень підприємств та населення).

Загальним й універсальним та показником енергоефективності, який можливо застосовувати на всіх рівнях управління та у всіх країнах світу – це енергоінтенсивність. При цьому, енергоінтенсивність слід поділяти на виробничу та споживчу. Під виробничою енергоінтенсивністю розуміють інтенсивність споживання енергії у кожній країні, регіоні, галузі, підприємстві, для виробництва одиниці ВВП, а споживча енергоінтенсивність – енергія, що задовольняє потреби однієї людини (чи родини) на добу.

Таким чином, державна політика енергоефективності повинна будуватися на показниках енергоінтенсивності. При цьому виробничу енергоінтенсивність доцільно знижувати, а споживчу – узгоджувати згідно з ростом рівня життєзабезпечення населення.

Для реалізації державної політики енергоефективності доцільно впроваджувати ринкові інструменти, які стосуються ціноутворення, інституціональних заходів, регулювання та економічного або фіскального заохочування.

Впровадження спеціальних фінансових інструментів має на меті дві цілі:

- для споживачів – знизити ринкові викривлення (пов'язані з фінансовими труднощами) між витратноєфективними рішеннями з великим рівнем інвестицій (низькими експлуатаційними витратами), з одного боку, та низьким рівнем інвестицій (високими експлуатаційними витратами), з другого боку;
- для постачальників – допомогти впровадити енергоефективні послуги та продукти в області виробництва або розподілу.

Світовий досвід підтверджує, що підтримка програм та проектів енергоефективності реалізується шляхом впровадження збалансованого пакету політичних інструментів, які відповідають основним стратегічним цілям енергетичної політики країни. Враховуються і тривалість дії механізму підтримки, і вартість його впровадження, і діапазон результатів. З іншого боку, збільшення цін на енерговитратних технологіях за рахунок податкового тиску можуть мати короткотривалий вплив, але у довготривалій перспективі та при відсутності прогресивних технологічних рішень, такий механізм не викличе значних змін на ринку. В загальному вигляді економічні стимули мають довготривалий характер при наявності відповідних технологій на ринку, але потребує значних коштів. Регуляторні механізми потребують менших коштів та добре працюють при відповідних цінових умовах на ринку.

Результати дослідження. Для підвищення енергоефективності пропонується проводити моніторинг споживання окремих енергоносіїв за рівнями управління – загальнодержавне, галузеве, регіональне, суб'єкт господарювання. При цьому на першому та третьому рівнях (загальнодержавний та регіональний) доцільно розраховувати енергоінтенсивність як виробничу, так і споживчу.

Найбільш дієвим інструментом реалізації державної політики енергоефективності є ціноутворення. За допомогою цього інструменту органи державного управління повинні стимулювати використання альтернативних, вторинних та нетрадиційних джерел енергії, які, по-перше, скорочують споживання первинних джерел енергії, а по-друге, є більш дешеві. При цьому пропонується встановлювати комерційне тарифоутворення з використання ступінчатих знижок для суб'єктів господарювання, що здійснюють заходи енергозбереження первинних джерел палива та енергії.

Висновки. Всі країни світу приділяють значну увагу проблемі енергоефективності життєдіяльності. Для України ця проблема є найбільш актуальна, оскільки країна має низьку ефективність використання паливно-енергетичних ресурсів.

У процесі дослідження встановлено, що енергоефективність є технологічна, яка показує ефективність використання техніки та технології енергоносіїв, та економічна, що показує прибутковість їх споживання.

Окрім цього, енергоефективність доцільно визначати по рівнях управління – загальнодержавний, галузевий, регіональний та споживчий (підприємства та населення).

Основним показником енергоефективності є енергоінтенсивність, яка є виробничою та споживчою.

Найбільш ефективним інструментом державної політики енергоефективності має бути ціноутворення. Формування ринкових відносин у паливно-енергетичному комплексі України повинно спиратися на комерційне ціноутворення, яке буде базуватися на системі ступінчатих знижок за використання альтернативних, нетрадиційних та вторинних джерел енергії, що дозволить знизити споживання первинних джерел енергії.

Список літератури: 1. Груба Г.І., Черепанова В.О. Напрямки удосконалення стратегії розвитку електроенергетики в Україні //Актуальні проблеми державного управління: Зб.наук. пр. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2004. – С.271-281. 2.Енергоефективність: світовий огляд // Енергетична політика України, 2005, №9. – С. 14– 23. 3. Маруцак В. Адміністративно-правові аспекти регіонального стратегічного планування // Зб.наук. пр. УАДУ при Президентові України: У 4 ч. / За заг. Ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – Вип. 2. – Ч.1. – С. 171-173. 4. Продан Ю. Концепція функціонування і розвитку оптового ринку електричної енергії України.// Енергетична політика України. – 2003.– № 9. – С. 64 –68. 5. Праховник А.В., Інишеков Є.М. Ефективне енерговикористання в Україні: основні проблеми та шляхи їх вирішення // Зб. доп. “Управління енерговикористанням”. – К.: Альянс за збереження енергії, 2001. – С. 387-398. 6. Суходоля О. Поєднання ринкового і державного регулювання енергозбереження // “Актуальні проблеми державного управління”. Зб. наук. пр. НАДУ – К., 2003. – № 3.– С.31-36. 7. Суходоля О. Реформування енергоефективної економіки у регіонах: інституційні основи та економічні механізми// Збірник наукових праць НАДУ: “Актуальні проблеми державного управління”. – 2003. – №3. – С.225-232. 8. Штак Я. Ф. Энергорынок Украины: проблемы и перспективы // Энергетическая политика Украины.— 2001.— № 12.— С.75-81.

Подано до редакції 11.10.2010